

”... men med lärde män på latin”

Latinska inskrifter i Stockholm

Monica Eriksson

”Ur graven behärskar du ännu halva Europa”, säger Esaias Tegnér om latinet i dikten *Språken*, 1814. Visst har han rätt, det latinska språket är synnerligen livskraftigt. Latinet fungerade som internationellt språk i Europa under mycket lång tid och är fortfarande i högsta grad levande, i de romanska språken och i mängder av låneord i alla europeiska språk. Latinets historia är kortare i Sverige än i de flesta andra länder, men den omfattar ändå nästan 1000 år.

Länge befann sig Sverige utanför den europeiska kulturgemenskapen. Vid Ansgars besök i Birka på 800-talet lästes mässa där på latin, men det var först på 1000-talet som latinet genom missionen fick riktigt fotfäste här. Vid mitten av 1200-talet utvidgades användningen av latin, inom kyrkan och inom skolundervisningen som var organiserad av kyrkan. Svenska studenter och präster reste utomlands och kom hem med förbättrade latinkunskaper, ofta även med latinska handskrifter. Dominikaner och franciskaner grundade kloster i städerna. Där kopierades handskrifter. I klostren fanns också många som själva författade. Latinet blev även förvaltningspråk. Men den viktigaste användningen av latin i Sverige under medeltiden var den litterära. Främst gäller det den liturgiska diktningen, så småningom också historiskrivningen.

Högre undervisning var det klen beställt med i Sverige under medeltiden, men många studerade i utlandet. Uppsala universitet tillkom först 1477.

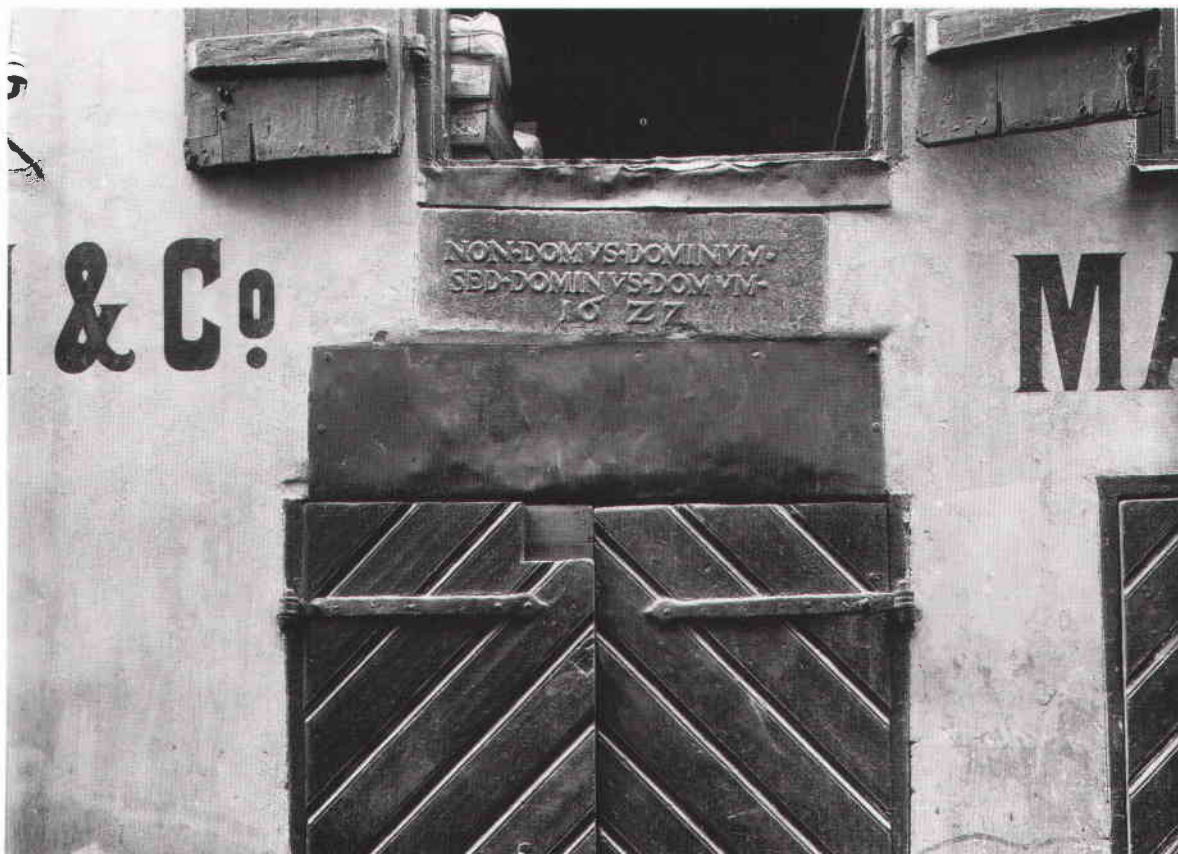
Efter reformationsriksdagen 1527 upphörde man så småningom att läsa mässan på latin. Kloster och

klosterskolor stängdes och skolväsendet förföll. Men de lutherska prästerna måste kunna latin ordentligt för att bedriva bibelstudier, och i det kungliga kansliet måste man ha skrivkundig personal som behärskade latin. I Tyskland blomstrade humanismen på 1540-talet. Detta fick stor betydelse för latinkunskapernas anseende och betydelse.

Under 1500-talets senare del återfick latinet mycket av sin tidigare ställning. Gustav Vasas söner Erik och Johan hade utmärkta latinkunskaper. Skolväsendet byggdes åter upp. Högadliga ynglingar fick möjlighet att skaffa sig ordentlig utbildning. Johan III grundade i Stockholm ett kollegium som var den enda högre utbildningsanstalten i Sverige tills Uppsala universitet, som länge varit stängt, åter öppnades 1593. Vid Johan III:s kollegium verkade Laurentius Norvegus, ”Klosterlasse”, som i hemlighet var jesuit. Latinsk poesi och latinsk talekonst blomstrade.

Under stormaktstiden blev latinets ställning ännu starkare. Nu behövde Sverige latinet för att kunna göra sig gällande. Stormaktens diplomater använde sig av latin. Skolorna rustades upp, och på 1620-talet fick vi våra första gymnasier. Undervisningen var på latin, läroböckerna likaså. Ämbetsmännen hade lärt sig latin ordentligt i skolan. Prästerna lärde sig också latin grundligt. Gustav II Adolf och Kristina var kända för sina utmärkta latinkunskaper. Det humanistiska bildningsidealet stod högt i kurs.

Latinet användes också som litteraturspråk. 1600-talets sista decennier är vår latinpoesis glansperiod. Georg Stiernhielm, som ”lärde muserna att sjunga

Huset adlar inte ägaren utan ägaren adlar huset, säger inskriften vid Skottgränd 3. Foto Ateljé Larsson 1903, i SSM.

och spela på svenska”, hade 20 års erfarenhet som framstående latinsk skald när han började sin verksamhet som svenskspråkig diktare.

Det var under 1600-talet omycket att sätta upp latinska inskrifter och tänkespråk över portar, på hus, på slott och gårdar.

På 1700-talet upphörde latinet efter hand att användas som diplomatspråk. Den litterära användningen däremot fortsatte, och antalet latinska avhandlingar till och med ökade. Man började ifrågasätta latinet som undervisningsspråk. Bland vetenskapsmännen såg många, däribland Carl von Linné, fortfarande de många fördelarna med att an-

vända latin: man nådde direkt en internationell publik, där alla behärskade samma språk, och man hade tillgång till en vetenskaplig terminologi.

Under hela 1700-talet skrevs litteratur på latin i Sverige, parallellt med den svenskspråkiga litteraturen. Poesins språk blev i första hand svenska, men den latinska värtaligheten blomstrade och var under hela 1700-talet av förnämlig klass. En betydande författare vars litterära verk är nästan enbart skrivna på latin är Emanuel Swedenborg.

Under 1800-talet avvecklades efter hand, i olika takt och av olika skäl, användningen av latin inom undervisning, kyrka och litteratur.

Latin i Gamla stan

I Stockholm kan vi varje dag läsa latin i inskrifter på byggnader och monument. Inskrifter från olika tider ger oss en liten latinövning under en vandring i staden. Till största delen rör vi oss i Gamla stan och på Riddarholmen, men utflykter på malmarna förekommer också. Vi väljer denna gång med få undantag latinskrifter som finns utomhus.

Vandringen börjar i Gamla stan. På huset Västerlånggatan 65 kan man i kartuschen ovanför porten läsa årtalet 1660 och SOLI DEO GLORIA (åt Gud allena äran). Därövanför står I H S, som kan läsas som ett grekiskt Kristusmonogram eller som IESUS HOMINUM SALVATOR (Jesus människornas fräl-sare). Vidare ser man initialerna P H A H S, vilka tillhör klädeshandlaren Peter Hansson och hans hustru Anna Steker. De var mycket förmögna och lät 1660 renovera huset. Dessutom skänkte de en ställig predikstol till Tyska kyrkan. Predikstolen finns fortfarande i kyrkan.

Vi går in på Tyska kyrkans kyrkogård. Över kyrkans södra portal finner vi inskriptionen VERBUM DOMINI MANET IN AETERNUM (Herrens ord förblir i evighet). Orden är hämtade ur Petrus första brev, I:25.

I samma kvarter, på gården Svartmangatan 20, finns en inskrift som berättar om händelser långt tillbaka i tiden. Här låg Svartbrödraklostret, och här har man funnit rester från klostrets begravningsplats. Man begravde svartbröderna på nytt längst in på gården till huset, som nu tillhör Storkyrkoskolan. På gravhällen står:

HIC POSITAE SUNT RELIQUIAE MORTALES
MONACHORUM SVECORUM ORDINIS
S(ANCTI) DOMINICI IN PARTE ANTIQUA
URBIS SUB FUNDAMENTIS NOVARUM
AEDIUM (S)CHOLAE S(ANCTI) NICHOLAI
INVENTAE ANNO DOMINI MCMXXXII
REQUIESCANT IN PACE

(Här är nedlagda de jordiska kvarlevorna av svenska munkar av den helige Dominicus orden i Gamla stan, påträffade under grunden till Sankt Nicholai skolas nya byggnad år 1932. Må de vila i frid.)

Vid Tyska skolgränd 4-6 låg på 1600-talet Tyska skolans första lokal. Över porten till nummer 6 finns i en kartusch en inskription som berättar om skolan. Den sattes upp 1670 i samband med att skolan byggdes till, och där kan man läsa:

DUM SCHOLA TEUTONICI COETUS
EXSTRUCTA VIGESCIT / EXSURGET
STUDIIS GLORIA IUSTA PIIS

(Så länge den av Tyska församlingen uppbyggda skolan blomstrar, skall med redliga studier sann ära vinnas.) Inskriptionen är skriven på vers, elegiskt distikon. Den är skriven med omväxlande stora och små bokstäver, och om man plockar ihop de stora bokstäverna får man årtalet 1670.

Papistkyrkan kallas ett hus vid Baggensgatan 27. Det beboddes i slutet av 1500-talet av skotten Anders Keith med fru Elisabeth Birgersdotter Grip. De var nära vänner till Johan III. Sigismund inköpte huset för att man där skulle läsa katolsk mässa. Ovanför porten finns Keiths och hans hustrus vapensköldar och texten AUXILIUM NOSTRUM A DOMINO (Vår hjälp kommer från Herren).

Vid Skottgränd 3 finns ovanför porten en tavla med texten NON DOMUS DOMINUM / SED DOMINUS DOMUM / 1627 (Huset adlar inte ägaren, utan ägaren adlar huset).

Gabrielska huset ligger vid Bollhusgränd 5. En inskription ovanför porten är till största delen på svenska men innehåller några latinska meningar: BEATI OMNES SPERANTES IN EUM (Saliga alla de som hoppas på honom) och IN MANIBUS DOMINI SORSQ SALUSQ MEA (I Herrens händer ligger mitt öde och min välgång).

Nu går vi upp på Slottsbacken, och flera latinska

inskrifter finns inom synhåll. Över Kungliga slottets södra portal finns en lång inskrift:

REGI OPTIMO FELICI PIO SEMPER
AUGUSTO / ARCTOI ORBIS SPLENDORI
PATRI PATRIAE / CAROLO XII / CUIUS
VIRTUS INVICTA / HERCULEO NIXU / AD
SUMMUM EUM PERDUXIT GLORIAE
CULMEN / VITAM ET VICTORIAM / SUECIA
INDEFESSE PRECATUR / STET FORTUNA
DOMUS ET AVORUM
NUMERET AVOS

(Sverige ber utan att förtröttas om liv och seger åt konungen, den utmärkte, lyckosamme, fromme och alltid vördnadsvärde Karl XII, den nordliga världens stolthet, fäderneslandets fader, vars oöverbinnerliga tapperhet under herkulisk kraftansträngning fört honom till årens högsta höjd. Må husets lycka bestå och räkna släktled efter släktled.) Inskriftens sista rad är inspirerad av en rad hos Vergilius *Georgica* (IV: 209): Stat fortuna domus, et avi numerantur avorum.

I slottets norra valv, över porten mot Lejonbacken, finns en relief som föreställer en basunblåsande ryktesgudinna och en ängel. De håller i ett band med inskriften IN DEO SPES MEA (I Gud mitt hopp), Ulrika Eleonoras och Fredrik I:s valspråk. Mot söder i samma valv, över porten mot borggården, finns en liknande grupp. Där läser man inskriften DOMINUS PROTECTOR MEUS (Herren min beskyddare), Karl XI:s och Karl XII:s valspråk. Relieferna är gjorda av René Chauveau 1699 men inskrifterna har inhuggits senare.

Obeliskens på Slottsbacken berättar:

GUSTAVUS III CIVIUM
STOCKHOLMENSIVM FIDEM
FLAGRANTE BELLO PROBATAM POSTERIS
TRADI VOLUIT RESTITUTA PACE MDCCXC
GUSTAVUS ADOLPHUS TRADIDIT
MDCCXCIX.

På andra sidan av obeliskens finns en svensk översättning: Gustaf III beslöt efter återvunnen fred MDCCXC (1790) Gustaf IV Adolph uppreste MDCCXCIX (1799) detta minne af Stockholms borgerskaps trohet och nit under kriget.

På Storkyrkans östfasad finns en stor inskription som tillkom på 1700-talet, i samband med Carlbergs ombyggnad av kyrkan. Den berättar om kyrkans byggnadshistoria och lyder:

Haec aedes sacra / Exstrui coepta a Pro-Rege
Birgero Jarl / Anno a Chr:Nat: MMCCXIV / A
Flammis, quae urbem saepius populatae sunt
intacta / Fulmine afflata annis MDLXVII &
MDXCV / Magno hominum pavore, sed vel nullo
vel levi detrimento / Pio Regis glorios:mem:
GUSTAVI I. Zelo / A Superstitionibus Papisticis
A:MDXXVII repurgata. / Jussu Eiusdem Regis et
Regni Statoris, / ne nimia propinquitate arci
officeret, a parte hac orientali truncata. / Sed quod
longitudini demtum, latitudine pensatum / Chorus
ad amplitudinem Templi utrinque extensus. /
Tandem jussu & auspicio Clementiss: REGIS
FRIDERICI, / Turris stupendae altitudinis cum
vetustate fatisceret / diruta, / Et ipsa aedes una
cum tecto renovata. / Opus inchoatum
A:MDCCXXXVI, consumatum MDCCXLIII, /
Aeris solum non ullius hominis dispendio stetit /
Tu quisquis es, / Tam manifestum Conservatoris
O: M: numen venerare, / et ut suum hoc
Sanctuarium porro tueatur, / Verboque suo heic
tonet indesinenter / Ac inflammet corda
audientium, / Alia vero tonitrua, aliosque ignes
avertat, / Ardenter precare.

(Detta heliga hus började byggas av riksföreståndaren Birger Jarl år 1264 efter Kristi födelse. Det skonades från de lågor som ofta härjat staden men träffades av blixten åren 1567 och 1595 till stor förskräckelse för folket men till ringa eller ingen skada. Genom from nit av konung Gustav I, ärevärdig i åminnelse, rena-

Storkyrkans historia skildras i inskriften bakom Theodor Lundbergs staty av Olaus Petri. Foto i SSM.

des det år 1527 från papistisk vidskepelse. På befallning av samme konung och rikets upprätthållare blev det, för att inte vara i vägen genom sin allt för stora närhet till slottet, avskuret på denna östra sida. Men det som togs bort i längd, ersattes i bredd. Koret utsträcktes på båda sidor till templets vidd. Slutligen, enligt den milde konung Fredriks bud och befallning revs det häpnadsväckande höga tornet, då det av ålder var bräckligt, och själva byggnaden jämte taket förnyades. Arbetet påbörjades år 1736 och fullbordades 1743, utan penningutgifter för någon människa. Du, vem du än är, vörda den högste upprätthållarens så uppenbara makt och bed med brinnande iver att han fortsätter att skydda denna sin helgedom och att hans ord här oupphörligt må genljuda och upptända åhörarnas hjärtan men att han härifrån avvänder åska och eld av annat slag.)

På en husvägg vid Kåkbrinken 2 finner vi några tänkvärda ord: QUO NOS FATA TRAHUNT / RETRAHUNTQUE SEQUAMUR / ANNO 1650. Det är – med ett ords tillägg – ett citat från Vergilius, *Aeneiden* 5, 709: Quo fata trahunt retrahuntque sequamur (Vart än ödet oss för, må vi följa, fram eller åter). Under en renovering av huset 1904 – 1905 hittade man detta stenornament och satte upp det ovanför källardörren mot Kåkbrinken.

Riddarhuset och Riddarholmen

Vi går ner mot Riddarhustorget, där mycket latin finns att se. Texterna på Riddarhuset är nog de bäst synliga latininskrifterna i Stockholm. Över ingångsportalen står ARTE ET MARTE (Genom konstnärlig verksamhet och krigiska bedrifter) och PALATIUM ORDINIS EQUESTRIIS (Riddarståndets palats). Inskriptioner löper runt frisen på hela huset. På sydfasaden läser vi: CONSILIO ATQUE SAPIENTIA (Genom rådighet och vishet) – CLARIS MAIORUM EXEMPLIS (Efter fädernas lysande föredöme) – ANIMIS ET FELICIBUS ARMIS

(Genom mod och segerrika vapen). Nordfasaden har också tre deviser: PRUDENTIA MURUS SACER NEC DECIDIT NEC PRODITUR (Klokheten är en helig mur som varken sviktar eller faller) – PER LABORES ITUR AD HONORES (Genom arbete når man ära) – FORTITUDO CIVIUM PRAECIPIUM REGNI FIRMAMENTUM (Medborgarnas ståndaktiga mod är ett rikets bästa stöd).

Västra gavelns text lyder DIVINO SINE NUMINE FAUSTUM EST NIHIL (Utan Guds makt är ingenting lyckosamt) och östra gavelns text DULCE ET DECORUM EST PRO PATRIA MORI (Det är ljust och ärofyllt att dö för fosterlandet). Det sista är ett citat ur ett ode av den romerske skalden Horatius.

Riddarhusets texter är ett utmärkt exempel på hur man på 1600-talet gärna satte upp latinska inskrifter och deviser på byggnader. Figurerna på taket ansluter till texternas innehåll. De föreställer personifikationer av de dygder som adelsmännen i Riddarhuset borde eftersträva.

Nu går vi in i Riddarhuset för att se några latinska texter i samma anda som inskrifterna på husets fasader. I riddarsalen, kring Ehrenstrahls stora plafondmålning, kan man läsa: PIE ET SINCERE (Fromt och uppriktigt) – IUSTE ET MODERATE (Rättvist och måttfullt) – SAPIENTER ET FORTITER (Med vishet och styrka) – PROVIDE ET CONCORDITER (Med förutseende och endräkt) – PRO PATRIA ET LIBERTATE (För fäderneslandet och friheten) – SALUS POPULI SUPREMA LEX (Folkets välgång högsta lag). Det sista är ett citat ur Ciceros verk *De legibus*, *Om lagarna*.

Framför Riddarhuset står l'Archevêques staty av Gustav Vasa. Den har sin nuvarande placering sedan 1917. Tidigare stod den mitt på Riddarhustorget.

Texten lyder:

GUSTAVO ERICI / PATRIAE
LIBERTATIS RELIGIONIS / VINDICI
/ EX NOBILI CIVI OPT(IMO) REGI / POST

BINA SAECULA / POS(UIT) ORDO
EQUESTRIS / MDCCLXXXIII.

(Åt Gustav Eriksson, fosterlandets, frihetens och trons försvarare, som från att ha varit en förnäm undersåte blev en utmärkt konung, uppreste Ridderskapet denna staty efter två sekel år 1773.)

Nedanför Riddarhusets västra gavel, dit man kommer via en trappa ner från Riddarhustorget, ligger en stor sten, inskriptionstavlan från Palmstedts Riddarholmsbro från 1780-talet, riven 1867.

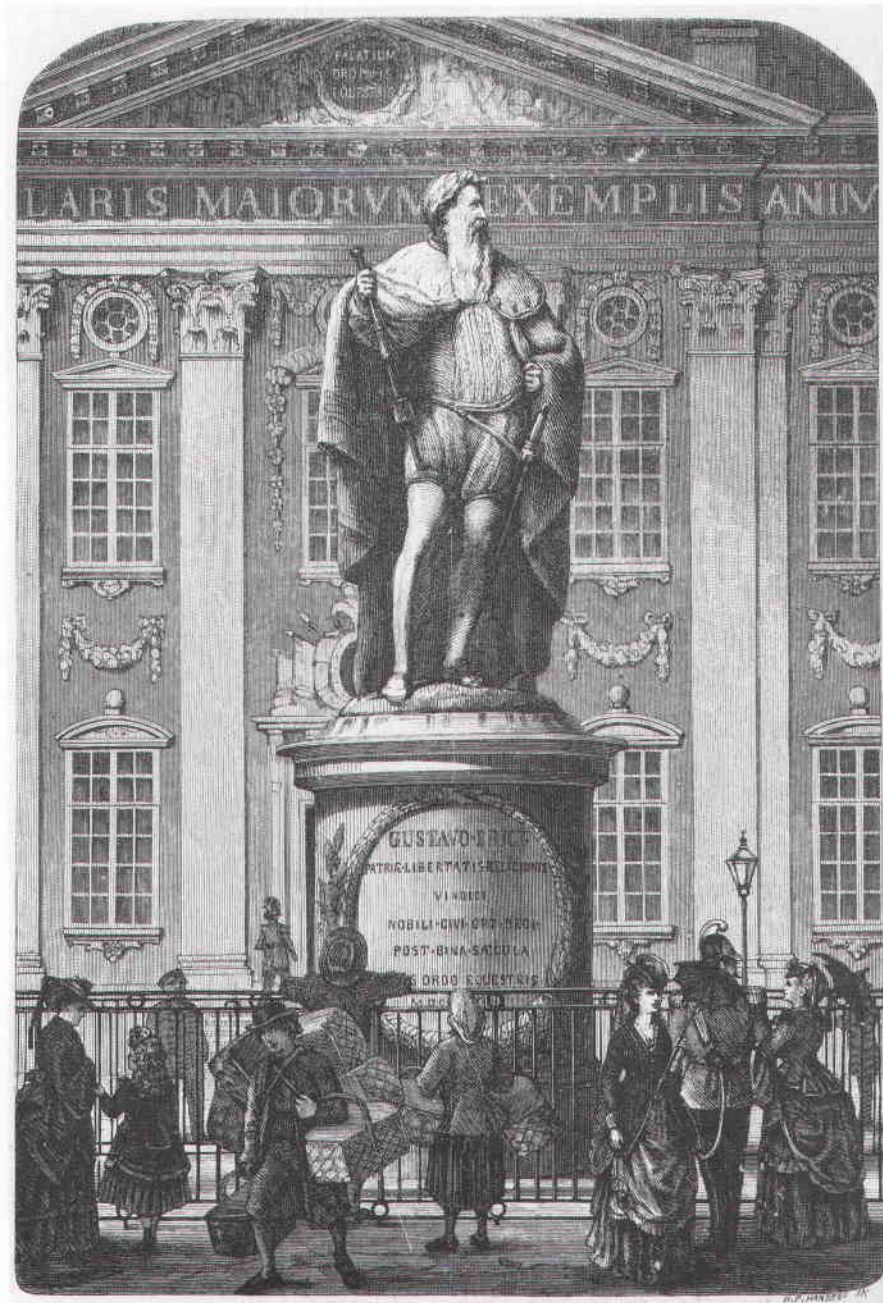
Stenen berättar:

GUSTAVO III O(PTIMO)
R(EGE) / EX ITINERE ITALICO / SALVO
ET SOSPITE PATRIAE REDDITO / HUNC
PONTEM SECTO LAPIDE CONSTRUCTUM
/ FORTUNAE REDUCI ET LAETITIAE
PUBLICAE / DEDICARUNT CIVES
HOLMIENSES / D III AUG
MDCCLXXXIV.

(När Gustav III, den utmärkte konungen, frisk och välbehållen återvänt till fosterlandet från sin italienska resa, uppförde Stockholms borgerskap denna bro av huggen sten som ett minnesmärke över den återställda lyckan och den allmänna glädjen den 3 augusti 1784.)

Vi går nu över till Riddarholmen, där vi har anledning att vänta oss mycket latin. Riddarholmskyrkans gustavianska gravkor, uppfört 1632 – 1634, har flera inskrifter som berättar om Gustav II Adolfs bedrifter. Under gravkorets taklist finns en fris med kartuscher som är försedda med inskrifter. De är nötta och svåra att läsa. Bokstäverna lär ursprungligen ha varit förgyllda. Där står:

GLORIA ALTISSIMO SUORUM
REFUGIO SEPULTURA POTENTISSIMI
PRINCIPIS GUSTAVI MAGNI D(EI) G(RATIA)

L'Archevêques staty av Gustav Vasa på Riddarhustorget. Xylografi i Svenska Familjejournalen 1871. Foto i SSM.

REGNORUM SVETIAE REGIS
 INCOMPARABILIS QUI REGNO UNDIQUE
 HOSTIBUS OBSESSO AD IMPERIUM
 INTRAVIT PACATIS DEINDE DANIS
 MOSCHOQUE ET POLONO MITIORIBUS
 FACTIS REGNUM AMPLIAVIT SUMMAQUE
 PRUDENTIA GUBERNAVIT TANDEM
 RETRUSO CAESARE GERMANISQUE A
 PAPAE DEFORMATIONE LIBERATIS IN
 PUGNA LUTZENSI VICTOR HEROICE OBIIT
 VIII ID NOVEMB ANNI DNI
 CI DIO C XXXII.

(Lovad vare den högste, de sinas tillflykt. Gustav den stores, av Guds nåd, det svenska väldets oförliknelige furstes grav, den ojämförlige konungens, som tillträdde regeringen medan riket var ansatt av fiender från alla håll. Sedan han därefter tvingat danskarna till fred och underkuvat moskoviten och polacken, utvidgade han sitt välde genom mildare bedrifter och styrde det med högsta klokhet. Och sedan han omsider drivit bort kejsaren och befriat tyskarna från det påvliga oket, dog han som segrare hjältedöden vid Lützen den 6 november 1632.)

Mer om Gustav II Adolf kan man läsa i kartuscherne på korets södra vägg:

IN AUGUSTIIS INTRAVIT / PIETATEM
 AMAVIT / HOSTES PROSTRAVIT /
 REGNUM DILATAVIT / SUECOS EXALTAVIT
 / OPPRESSOS LIBERAVIT / MORIENS
 TRIUMPHAVIT.

(Under svårigheter började han. Fromheten älskade han. Fienderna besegrade han. Riket utvidgade han. Svenskarna upphöjde han. De förtryckta befriade han. Döende segrade han.)

Det karolinska gravkoret har också inskrifter. En strålande nordstjärna har texten NESCI OCCASUM (Den vet inte av någon nedgång). På koret finns

också längre inskrifter, i nordöstra respektive nordvästra hörnet.

I nordost:

AETERNE MEMORIE / UTQUE
 CONDAT QUOD MORTALE FUIT / TRIUM
 CAROLORUM X XI ET XII / REGUM
 SVECIAE / QUORUM / ILLE QUATVOR
 PROVINC(IIS) IMPER(IUM) AUXIT / ISTE
 TRIB(US) UNO ANNO VICTOR(IIS)
 DEFEND(IT) / HIC MALUIT
 IMPERATORIE MORI QUAM PARTA NON
 TUERI.

I nordväst:

ATQUE REGINARUM / PIET(ATE)
 ALIISQUE SUMM(IS) VIRT(UTIBUS)
 ILLUSTRIVM / HEDEVIGIS ELEONORAE
 ET ULRICAE ELEONORAE / SIBIQUE /
 MONUMENT(UM) HOC POSUERUNT
 FREDERICUS ET ULRICA ELEON(ORA) REX
 ET REGINA SUECIAE / ANNO MDCCXLI.

(Till evigt minne och för att bevara de jordiska kvarlevorna av de tre svenska konungarna Karl X, Karl XI och Karl XII, av vilka den förste utvidgade riket med fyra provinser, den andre försvarade det genom tre segrar på ett år och den tredje hellre ville dö som härskare än icke skydda det som erövrats, och (för att bevara de jordiska kvarlevorna av) drottningarna Hedvig Eleonora och Ulrika Eleonora, berömda för fromhet och för andra dygder, och åt sig själva, uppreste Fredrik och Ulrika Eleonora, konung och drottning av Sverige, detta minnesmärke år 1741.)

Inne i kyrkan finns mycket latin att läsa, men vi nöjer oss denna gång med att titta på en originell inskrift. Den finns på mittskeppets västra vägg, dit den flyttats från ett av valven vid restaureringen av kyrkan. Orden är hämtade ur *Historia Metropolitana* av Johannes Magnus, Sveriges siste katolske biskop, som efter att ha blivit avsatt från sitt ämbete levde i Rom:

SEX FUERUNT SUNT ERUNTQUE
 CAUSSAE MALORUM IN SUECIA:
 PROPRIUM COMMODUM.
 LATENS ODIUM.
 CONTEMPTUS LEGUM.
 NEGLIGENTIA COMMUNIS BONI.
 FAVOR IMPROVIDUS IN EXTEROS.
 PERTINAX INVIDIA IN SUOS.

(Sex har orsakerna varit, är och kommer att vara till olyckorna i Sverige: Egennyttja. Lömskt hat. Förakt för lagarna. Liknöjdhet för det allmänna bästa. Tanklöst gynnande av utlänningar. Inrotad avund mot landsmän.)

Norr om Strömmen

Vandringen går över Norrbro till Gustav Adolfs torg. På Arvfurstens palats, UD:s hus, läser vi: SOPHIA ALBERTINA AEDIFICAVIT (Sophia Albertina byggde). Palatset, som är ritat av Erik Palmstedt, uppfördes för prinsessan Sophia Albertina, Gustav III:s syster, som en pendang till Operan mittemot.

Vi viker av mot Jakobs kyrka. På kyrkogården finns ett latinskt epitafium över skådespelerskan Marie-Anne L'Allié-D'Armancourt (1728 – 1763):

H(IC) S(ITA) E(ST) MARIA ANNA
 L'ALLIÉ / NATA ABBAVILLAE D 29 SEPT
 1728 / DENATA HOLMIAE D 26 JUNI 1763 /
 CUIUS IN SCENICIS LUDIS LEPORES /
 AULAE PLACUERE POPULOQUE / MORUM
 PROBITAS CONIUGEM / B R
 D'ARMANCOURT / RELIQUIT
 MOESTISSIMUM / CURA VIATOR / UT
 ACTA VITAE TUAE FABULA / FELIX
 DECEDAS.

(Här vilar M. A. L'Allié, född i Abbaville den 29 september 1728, död i Stockholm den 26 juni 1763.

På Jakobs kyrkogård står monumentet över Domenico Michelessi, lärd italienare på Gustav III:s tid. Foto i SSM.

Hennes skådespelartalanger behagade hovet och hennes oförvitliga seder folket. Hon lämnade sin make, B. R. D'Armancourt, i djupaste sorg. Bemöda dig, vandrare, om att skiljas hädan lycklig när ditt livs skådespel är slut.)

På Jakobs kyrkogård finns också ett monument över Domenico Michelessi, italiensk abbe och författare (1735 – 1773):

AUSPICE GUSTAVO III IMPERII
RESTAURATORE DOMINICO
MICHELESSIO OPTIMO ERUDITISSIMO
NATIONE ITALO ADOPTIONE SVECO AMICI
MOERENTES D:S COMES AND JOH AB
HÖPKEN AC D:NA COMES CAR FR
SCHEFFER P(OSUERUNT).

(Under Gustav III:s, rikets räddares, regeringstid restes vården över Domenico Michelessi, en framstående lärd man, italiensk genom sin härkomst och svensk genom adoption, av de sörjande vännerna greven A. J. von Höpken och grevinnan C. F. Scheffer.)

Nu riktar vi stegen mot Klara kyrka och kyrkogård. De många gravkoren på kyrkogården ger oss en del övning i att läsa latin. På kyrkogårdens södra sida står ett gravkor med texten ET RENOVABOR (Och jag skall bli förvandlad) Ao. 1730, strax därintill ett med texten ORTU MELIORE REVERTAR (Jag skall återuppstå genom en bättre födelse) Ao. 1725.

På benhuset vid Klara södra kyrkogårdspart finns en lång inskrift:

HIC QUIESCIT / CHRISTOPHORUS
THEODORUS D'ANTIVARI / SACRI ROMANI
IMPERII & REGNI SVECIAE NOBILIS /
AUGUSTISSIMI ROMANORUM
IMPERATORIS / FRANCISCI I /
CONSILIARIUS IMPERIALIS AULICUS /
NEC NON / EIUSDEM CAESARAE
MAJESTATIS ET / AUGUSTISSIMAE
IMPERATRICIS / MARIAE THERESIAE /

HUNGARIAE ET BOHEMIAE REGINAE /
MINISTER RESIDENS AD AULAM REGIO
SVECICAM / NATUS DIE 14 JUL. 1690
DENATUS DIE 24 AUGUSTI 1763 /
REQUIESCAT IN PACE.

(Här vilar C. T. d'Antivari, adelsman i det heliga romerska riket och i riket Sverige, den vördnadsvärde romerske kejsaren Frans I:s rådsherre och kejsarliga kammarherre och samma kejsarliga majestäts och den vördnadsvärda kejsarinnan Maria Theresias, Ungerns och Böhmens drottning, sändebud vid svenska hovet. Född den 14 juli 1690, död den 24 augusti 1763. Må han vila i frid.)

På den västra muren av samma kor finns en tavla med en mycket lång inskrift som berättar om Joseph de Bouligny (1758 – 1805), spansk diplomat i Turkiet, senare placerad i Holland och slutligen i Sverige.

På Klara kyrkogård finner man också profana inskrifter, närmare bestämt på Klara trivialskolas byggnad. På skolans norra flygel finns denna text:

CUM PRIVILEGIO S(UAE) R(EGIAE)
M(AIESTATIS) MEDIANTE QUORUNDAM
PIORUM / LIBERALITATE HANC SCHOLAM
AEDIFICARI CURAVIT / M(AGISTER)
SAMUEL BENED(ICTI) HAMARINUS HIUS
ECCLESIAE PASTOR A MDCLV.

(Med Hennes Kungliga Majestäts privilegium och några fromma människors hjälp lät denna kyrkas pastor, magister Samuel Bengtsson Hamarinus, år 1655 bygga denna skola.)

På södra flygeln läser vi: AEDES SCHOLAE CLARENSIS INSTAURATAE ET DIMIDIA / PARTE AUCTAE ANNO MDCCCXLI (Klara skola, invigd och tillbyggd med hälften år 1841).

På väg mot Östermalm bör vi göra en avstickare bort mot Nationalmuseum, för där står på fasaden med gyllene bokstäver ANTIQUITATIS LITTERARUM ARTIUM MONUMENTIS vilket betyder att

Deus protector noster, Gud vår beskyddare, är inskriften över Kronobageriets port. Foto Ateljé Larsson 1903, i SSM.

byggnaden är ägnad åt "fornminnenas, litteraturens och konstens minnesmärken". Texten berättar om hur man ursprungligen tänkt använda byggnaden: bottenvåningen skulle inrymma de arkeologiska samlingarna, livrustkammaren och myntkabinettet, mellanvåningen Kungliga biblioteket och övre våningen konstsamlingarna.

Östermalm, gamla Ladugårdslandet, är inte så rikt på gamla byggnader, men Stockholms äldsta profana byggnad utanför Gamla stan finner vi här. Det är Kronobageriet vid Sibillegatan 2. Över porten mot gården läser man DEUS PROTECTOR NOSTER / ANNO 1580. Devisen, "Gud vår beskyddare", är Johan III:s valspråk.

På fasaden till huset Nybrogatan 11 kan man läsa på latin om husets tillkomst: ANNO DOMINI SALVATORIS MCMXII POST CHRISTUM NATUM HEAC DOMUS AEDIFICATA EST PER DIRECTOREM A. ANDERSSON (År 1912 efter Kristi födelse uppfördes detta hus genom direktör A. Andersson).

Längre upp på Östermalm, i ett fönsterglas ovanför porten till Östermalmsgatan 95, står: DOMINUS CUSTODIAT INTROITUM TUUM ET EXITUM TUUM / EX HOC NUNC ET USQUE IN SAECULUM (Herren bevara din ingång och din utgång, från nu och till evig tid).

Inte långt därifrån ligger Försvarshögskolan, Östermalmsgatan 87, där det i stiliga guldbokstäver fastslås EXERCITUS SINE DUCE CORPUS EST SINE SPIRITU (En här utan härförare är som en kropp utan själ).

Vi beger oss så till en annan stadsdel. På Gustav Vasa kyrka vid Odenplan kan man läsa:

IN GLORIAM OMNIPOTENTIS
DEI / HOC TEMPLUM / NOMINE
GUSTAVI VASA APPELLATUM / REGNANTE
TRICESIMUM QUARTUM ANNUM /
OSCARE II / INAUGURATUM EST
A. D. MCMVI.

(Till Guds den allsmäktiges ära har detta tempel, med Gustav Vasas namn, i det trettiofjärde året av Oscar II's regeringstid, invigts år 1906.)

Avslutning på Söder

På Söder slutar vandringen. Emanuel Swedenborg har fått en minnestavla vid Hornsgatan, mellan Timmermansgatan och Torkel Knutssongsgatan, där han var bosatt 1743 – 1772. Inskriften, uppsatt 1888, innehåller ett citat ur en av hans egna skrifter: VENTURUM EST TEMPUS QUANDO ILLUSTRATIO (Det skall komma en tid då ljuset skall bliva uppenbart). Citatet är hämtat ur hans verk *Arcana coelestia, Himmelska hemligheter*.

Litteratur:

- Den levande antiken*. Uppsatser om den klassiska traditionen i litteraturen (Stockholm 1973).
- Eriksson, M, "Skulpturerna på Riddarhusets tak – en ikonologisk studie", *Stadsvandringar* 13 (Stockholm 1990).
- Glase, B, Glase G, *Gamla stan med Slottet och Riddarholmen* (Stockholm 1988).
- Josephson, R, *Borgarhus i gamla Stockholm* (Stockholm 1916).
- Lagerquist, M, "Riddarholmsbrobygget 1784–1789", *RIG*, nittonde årgången (Stockholm 1936).
- Lindberg, B, *Europa och latinet* (Stockholm 1993).
- Sveriges kyrkor, Stockholm*. Band I, II, VI (Stockholm 1928 resp. 1937).
- Silfverstolpe, G M, "Riddarhuspalatset", *Sveriges Riddarhus, Ridderskapet och adeln och dess riddarhus*, red. Carl Hallendorff, (Stockholm 1926).
- Stockholms slotts historia*. Band II. *Det Tessinska slottet* (Stockholm 1940).
- Tengström, E, *Latinet i Sverige. En kulturhistorisk översikt* (Stockholm 1973).